

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

ЄВГЕНІЯ КУЖАВСЬКА

МИКОЛА ЗЕРОВ

Харків
«Фоліо»
2019

ПЕРЕДМОВА

Микола Костянтинович Зеров за своє коротке життя, яке трагічно обірвалось у сумнозвісному урочищі Сандармох, встиг згуртувати навколо себе кращі сили української творчої інтелігенції, зажити слави метра групи київських неокласиків і неперевершеного оратора-золотоуста, непримирного борця за якість і високий стиль української літератури. Він був активним учасником літературного процесу в найбуремніші революційні роки, як літературний критик першим реагував на появу нових творів, як історик літератури — зумів систематизувати літературні надбання попередників, як перекладач — відкрив для українського читача невідомі раніше твори римських і грецьких авторів, дав змогу заговорити українською героям Шекспіра і Лонгфелло, Пушкіна і Вергілія, продемонстрував неймовірну силу і красу рідної мови та літератури, вказав напрями їхнього розвитку шляхом перекладацької діяльності.

Микола Зеров був тим, хто одним із перших відгукнувся на появу збірки «Сонячні кларнети» Павла Тичини, створив студії про Лесю Українку та Івана Франка, Тараса Шевченка і Пантелеймона Куліша, вступаючи в дискусію з метрами літературознавства Миколою Євшаном і Сергієм Єфремовим. Він виявився одним із найстрашніших ворогів радянської влади, бо самим фактом свого існування повністю руйнував міф про вторинність, провінційність,

художню меншовартість української літератури. Зеров у власних поезіях і перекладах звертався до вічних тем, крізь призму яких демонстрував сучасний йому стан речей. Він закликав поетів і письменників відточувати власний стиль, навчатись на класичних зразках римської, грецької, французької, німецької, англійської та російської літератур, переосмислювати досвід і створювати власні зразки літератури вищого ґатунку, а не копіювати прийоми і засоби інших авторів.

Микола Зеров у часи літературної дискусії 1925—1928 рр., без сумніву, став на захист позиції Миколи Хвильового, який закликав обрати європейський напрям орієнтації української літератури. З елегантною іронією інтелігента він відбивав нападки критиків і лихословів, однак не зміг уберегтися від неминучого. Сталінська репресивна машина не оминула увагою того, кого вважали мистецьким еталоном, на який орієнтувалися всі сили творчої української еліти у 20—30-х рр. ХХ століття.

БІОГРАФІЯ МИКОЛИ КОСТЯНТИНОВИЧА ЗЕРОВА

Микола Костянтинович Зеров народився 14 січня (26 січня за новим стилем) 1890 року в м. Зінькові на Полтавщині. З автобіографічного листа Миколи Костьовича дізнаємось: *«Батько учитель, потім — завідуючий городською школою, нарешті — у 1905 р. — інспектор народних шкіл; мати — з дрібного землевласницького роду Яреськів — з-під Диканьки, роду козацького, але доказуючого дворянство»*. Імовірно, саме від батька професор Зеров успадкував неабиякий педагогічний хист. Містечко Зіньків і дитинство в батьківському домі, за словами Максима Рильського, людини «непересічної і талановитої», наклало свій відбиток на життя Миколи Зерова.

Костянтин Іраклійович Зеров 1881 року закінчив Глухівський учительський інститут, став викладачем історії та географії в Зіньківській жіночій прогімназії, а потім працював інспектором народних училищ дев'ятого району Чернігівської губернії. Як згадує дружина Миколи Зерова Софія, *«Батько його був людиною широко освіченою, розумною, доброзичливою й тактовною, мати була іншого складу, в чоловікові справи не надто вглядалася, натомість пильнувала господарства й виховання дітей. Зеров завжди з великою вдячністю згадував батька, який прищепив йому ще за ранніх юнацьких років любов до античних мов і літератур»*.

Інспектор Зеров їздив від школи до школи на велосипеді, відвідував лекції молодих учителів, час від часу й сам давав зразкові уроки. Нерідко на велосипеді його помічали з вудками чи рушницею. Вивчав природу, занурювався в ліси, вчив дітей помічати і розрізняти різні рослини. Чи ж не тому двоє з його п'яти синів стали ботаніками. Цікаво й те, що свої прогулянки лісами й полями описував в оповіданнях, які читав дітям та онукам. Кар'єру Костянтин Іраклійович закінчив у статусі колезького радника, був нагороджений орденами Станіслава 2 та 3 ступенів, двома орденами Анни 3 ступеня. Батько Миколи Зерова цікавився астрономією і це захоплення зумів передати синові. Не випадково в 1920—1922 рр. з-під пера Миколи Зерова вийдуть «зоряні сонети» циклу «Зодіак». До цієї ж теми він повернеться і в 1930—1933 рр., завершивши цикл. Навряд чи Зеров планував створити поезії про всі дванадцять сузір'їв (нам відомі чотири сонети з промовистими назвами «Діва», «Скорпіон», «Близнята», «Водник»).

Мати, у дівоцтві — Марія Яківна Яреськів, лишила синові у спадок любов до пісень, особливо українських, яких знала без ліку: співала і давні, козацькі, і весільні. Батько був російським чиновником, тож не дуже схвалював бажання дружини прищепити дітям любов до української пісні й мови. Однак матері, яка *«походила з роду вільних козаків, які ніколи не були кріпаками»*, вдалося зробити так, аби українська була частиною мовного середовища, в якому росли діти. Батько ж, у свою чергу, прищепив майбутньому професорові Зерову акуратність у діловодстві, про що згадуватиме Микола Костянтинівич у листі до дружини із Соловків: *«[...] навиков канцелярського типа мне не занимает,*

стать, благодаря папе, который с малолетства приучал нас к делопроизводству».

Навчання Микола Зеров розпочав у Зінківській дво-класній школі в одній групі з майбутнім Остапом Вишнею — Павлом Губенком. А 1900 року вступив до Охтирської гімназії, у стінах якої провів три роки. З 1903 року починається київське життя майбутнього неокласика — після співбесіди з директором Першої київської гімназії його зарахували до одного з найповажніших навчальних закладів міста. Гімназія могла похвалитися плеядою відомих випускників, найцікавіше, що після Зерова її закінчив Михайло Булгаков (1909 року) і Костянтин Паустовський (1912 року). У списках учнів гімназії тих років є й інші відомі імена: Сергій Пилипенко, Освальд Бургардт. Перший очолить літературну організацію «Плуг» і стане одним із найпалкіших опонентів Зерова у літературній дискусії, другий — увіде в п'ятірку «неокласиків». Спогади про Зерова залишив його однокласник Олександр Шульгін. Він відзначав його начитаність і неймовірну пам'ять, згадував, що Зеров завжди носив з собою книги і був надзвичайно веселим: «[...] мав біляве волосся, ясні очі, широке обличчя, трохи піднятий ніс; рот його здавався дуже великим — може, тому, що йому завжди хотілося сміятися. Сміятися усім нам в ті часи було легко, але, здається, що Зеров був найвеселішим...»

Варто згадати гімназійного викладача давніх мов, до яких Зеров відчув потяг, певно, в ті роки, — латиніста Станіслава Болеславовича Трашба. Оскільки він викладав ще й у приватній гімназії Володимира Науменка, у коло його учнів потрапив і Максим Рильський. Тож Станіслав Трашба прищеплював любов до античного світу і мистецтва відразу трьом «неокласикам»: Миколі Зерову, Освальдові Бургардту

ЗМІСТ

Передмова	3
Біографія М. К. Зерова	5
Збірка перекладів «Антологія давньоримської поезії»	64
Збірка поезій і перекладів «Камена»	69
Політичні алюзії та естетичні ідеали в сонетах Миколи Зерова ...	77
«Енеїда» Вергілія в перекладі Миколи Зерова	84
Внесок Миколи Зерова в розвиток українського перекладу і перекладознавства	88
Збірка літературно-критичних статей «До джерел»	95
Студії з історії літератури «Українське письменство XIX століття»	102
Збірка монографічних нарисів «Від Куліша до Винниченка»	111
Післямова	115